

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2019.28.06>

Світлана ЦЮРА (Svitlana TSIURA)

<https://orcid.org/0000-0001-5425-7993>

Львівський національний університет імені Івана Франка

e-mail: svitlana.tsyura@lnu.edu.ua

Спеціалізована основа знань вчителя: концепція Лі Шульмана в контексті набуття студентами педагогічних знань

Ключові слова: концепція Лі Шульмана, студент – майбутній вчитель.

Słowa kluczowe: koncepcja Lee Shulmana, student – nauczyciel przyszłości.

Глобалізаційний характер змін в освітньому середовищі обумовлений швидкістю інформування освітян про успіхи їх колег в інших країнах та паралельним розвитком ініціативи у просторі різних освітніх систем. Реформи освіти, що спрямовані на підвищення її якості ініціюють уряди, уповноважені представники освітніх систем та соціокультурні інституції. Проекти змін і концептуальні положення реформ ґрунтуються на аналізі позицій трьох груп учасників освітніх процесів – вчителів, учнів, студентів та опосередкованих споживачів освітніх послуг – батьків, потенційних працевлаштувачів, громадських організацій, професійних асоціацій тощо. Ключовою характеристикою сучасних глобалізаційних змін у освіті є осмислення спрямованості підготовки вчителя, його компетентності як носія інновацій. Однією із таких важливих змін є концепція *персонального освітнього простору* (англ. Personal Learning Environment) осмислена як новий ракурс особистісно орієнтованої освіти. Автори особистісно орієнтованих технологій у контексті цілей вищої професійної освіти розглядають, як пріоритетне завдання – виявити та розвинути суб'єктний досвід студента, організувати навчання таким чином, щоб синтезувати його із логікою та понятійною структурою навчального предмета і відповідної професійної сфери, фаховими компетентностями, досвідом.

Традиційно у змісті підготовки студента – майбутнього вчителя в Україні переважає його теоретична складова. Однак останнім часом щодо фахової освіти вчителя заплановано суттєві зрушення, зокрема їх цілісно наведено у Концепції розвитку педагогічної освіти в Україні¹. Зміни ґрунтуються на особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах, збільшують вагу практичної підготовки вчителя (не менше по 30 кредитів на рівні бакалавра і на рівні магістра) вводять як етап професійної підготовки річну педагогічну інтернатуру.

Концептуально досвідний контекст особистісно орієнтованої освіти розробляли: Д. Колб – циклічна модель процесу навчання, що складається з чотирьох фаз: конкретний досвід, рефлексивне спостереження, абстрактна концептуалізація, активне експериментування; С.Френсіс – спіральна модель навчання на основі структури циклічної моделі Д.Колба з переддомінантним стилем навчання, що виражається перевагою на кожній із фаз когнітивного, емоційного або поведінкового компонента активності студента з одночасним їх поєднанням; набуття досвіду розгортається кожного разу як цілісна структура на основі практики гештаттерапії; Х.Ікехар – сім фаз циклу навчання сприймання (спостереження), усвідомлення (висунення гіпотез), мобілізація (спонукання, стимули), діяльність (експеримент), контакт (реальна практика), задоволеність (є розуміння), відстороненість (рефлексія процесу й результату); П. Мазані; Р. Ріванс навчальна діяльність сфокусована на підвищенні компетентності та розвитку досвіду людини; П. Сенге – ті ж цілі щодо досвіду групи, організації, між груповою взаємодією й співпраці; І. Якиманська – виявляти, підтримати і розвинути, тобто використовувати суб'єктний досвід того, хто навчається як досвід його власної життєдіяльності (пізнавальної діяльності, соціалізації, саморозвитку, самореалізації).

Новий етап в осмисленні особистісно й досвідно орієнтованої підготовки вчителя було започатковано у 1997 році Фондом Карнегі з ініціативи Лі Шульмана. Метою експериментальної програми (CASTL) було удосконалити практику навчання й викладання і дослідження їх наукових аспектів. Реалізація програми відбувалася у школах, де вчителі, як учасники проекту вивчали власний досвід викладання, осмислювали та оприлюднювали результати. Одночасно науковці, що брали участь у проєкті проводили порівняльний аналіз професійної підготовки цих вчителів, вивчали її характерні особливості та зіставляли відмінності програм підготовки студентів до діяльності вчителя.

В основі експериментального проєкту лежали гіпотези-заперечення тез, про те, що «якщо ти знаєш, отже ти можеш навчити іншого»; «кожен добрий вчитель може навчити», що акцентували на пріоритеті у підготовці май-

¹ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти». № 776 від 16 липня 2018 Київ. 2018.

бутнього вчителя його предметних компетентностях. Друга група – гіпотези-ствердження. Дослідники припустили, що досвідчені діагности ставлять правильні діагнози частіше ніж просто лікарі, що мають знання; тільки вчителі, що працюють так, як працюють експерти, пояснюють, забезпечують моніторинг процесу пізнання, корекцію². Таким чином припущення будували на основі ідеї, що компетентність не є простим результатом знань, а є результатом самостійних дій і їх правильного осмислення Емпіричного складовою дослідження були дані експериментальних спостережень за виконанням професійних дій та їх аналіз. Для більш оптимальної підготовки вчителя у рамках Програми було розроблено вправи та завдання на визначення ефективності навчальної діяльності, прототип «польових» портфоліо, техніки наукового аналізу емпірії – випадків з реальної практики, яка є креативним, нестандартним процесом, де кожна наступна дія має ефект новизни та потребує вдумливого рішення.

Позитивні результати проекту усталили основні позиції концепції Лі Шульмана, про наявність у діяльності професіонала двох важливим компонентів: *досвіду мислення в умовах нестабільності практики реального навчального процесу* («викладання як обробка клінічної інформації»); *спеціалізованої основи знань, якою володіють лише вчителі* (знання змісту навчання) (pedagogical content knowledge) – тобто не лише змісту навчальної інформації, але і найефективніших способів її повідомлення, найточніші аналогії, приклади, логіка пояснення і доведень; розуміння того, що робить процес вивчення простішим і складнішим; які помилки допускають учні³.

Метою статті є конкретизувати шляхи розвитку особистого професійного досвіду студента – майбутнього вчителя в контексті організації його навчально-професійної підготовки з урахуванням нової специфіки інформаційного простору сучасної освіти, зокрема, явища персонального освітнього простору.

Персональний простір освіти (Personal Learning Environment), це складний процесуального-змістовий, організаційно-педагогічний і самоорганізовуваний комплекс, який утворюють:

- *персональна навчальна мережа* (різновид форм і методів) – сукупність програм та мережевих соціальних сервісів, які використовує учень, студент для організації своєї роботи, (вони дозволяють йому досягати власних освітніх цілей, їх можуть пропонувати й організатори освітнього процесу), інструменти та прилади, комп'ютерне програмне забезпечення. Це здебільшого соціальні мережі, форуми, площадки інтерактивного спілкування, сервіси Веб 2.0, освітні портали, дистанційні курси, спектр мережних ресурсів, пошукових систем, електронної пошти, хма-

² Пятьдесят современных мыслителей об образовании. От Пиаже до наших дней, пер. с англ. С.И. Деникиной; под науч. ред. М.С. Добряковой, Москва 2012, с. 424–425.

³ Ibidem, с. 429–430.

рні технології, що надають можливість дистанційно використовувати програми заскладні для локальних комп'ютерів, забезпечують збереження та доступ до особистих файлів з будь-якого підключення до Інтернету, надають можливість зберігати посилання на потрібні ресурси та забезпечують можливість працювати з різних операційних систем Linux, Windows, Android, Apple;

- *персональний навчальний зміст* джерелами й носіями якого є люди, групи, інформаційні матеріали мережі доступні та/або опрацьовані користувачем, інформаційні матеріали, створені користувачем та накопичені ним у хмарних сховищах підручники, довідники, художня література, посилання на ресурси (для майбутнього використання), тестові завдання різного роду та результати пройдених тестувань, копії документів, у тому числі й особистих тощо.
- *персональне навчальне середовище* – активний актуальний простір взаємодії створений користувачем у повному об'ємі його ініціатив за допомогою соціальних сервісів, сукупність ресурсів, потрібних сучасній людині для того, щоб знайти відповіді на питання, які вона ставить перед собою, які ставлять перед нею, що дає їй можливість створити потрібну інформаційну базу розвитку й самоосвіти та презентувати свої результати.

Взаємодія зі своїм персональним навчальним середовищем дає можливість студенту сформувати основні «бази» – змістово-процесуальні компоненти своєї персональної мережі. Це актуальні люди і групи – основні джерела інформаційних матеріалів (від колишніх однокласників і Вікіпедії до міжнародних наукових форумів), інформаційні матеріали, створені користувачем такого середовища, накопичені на хмарних ресурсах.

Традиційна підготовка вчителя в українському університеті багато у чому залишається предметно спрямованою. Високий теоретичного рівень викладання частково обумовлює характерну для класичної моделі університету маргінальність навчальної сфери формування компетентностей – необхідної основи для подальшого розвитку професійного вчительського та викладацького досвіду.

Середовище взаємодії у соціальних мережах несистемно і не цілеспрямовано пропонує майбутньому фахівцеві елементи педагогічних знань, які є результатом практики інших людей різного рівня компетентності, але також величезний спектр інформації від цитат Януша Корчака і Василя Сухомлинського, до коротких відео та текстових матеріалів, що їх пропонують на розгляд широкого загалу молоді вчителі, студенти, які перший раз проходять практику, просто учасники інформаційного простору, що у тій чи іншій мережі діляться досвідом шкільного, студентського життя, знімають на його тему мотиваційні, ілюстративні чи провокаційні сюжети. Зрештою у мережі обговорюють актуальні події освітніх середовищ.

Зіставлення такого персонального освітнього середовища з середовищем освіти та навчання в університеті дозволило узагальнити, що освітній простір мережі *сукупно володіє низкою важливих психолого-педагогічних ефектів*.

1. «Ефект актуального досвіду» – суб'єктність інформаційних повідомлень, насиченість відчуттями, емоціями, оцінками робить кожен з осмислених педагогічних ситуацій значимою наданий момент, принаймні значущою для інформатора, початкового носія інформаційного повідомлення. Ситуації з книжки таким ефектом не володіють.
2. «Ефект безпечної присутності» – дозволяє інформованому бути причетним без відповідальності за рівень заглиблення, тобто активним в межах зручної йому стратегії та індивідуальних мотивів.
3. «Ефект компетентності», який легко забезпечує можливість паралельного використання пошукових систем та відсутність контролю.
4. «Ефект свого простору» – інформація швидко ідентифікується як своя і значуща завдяки індивідуальній системі рейтингу ресурсів та носіїв.
5. «Ефект свободи вибору – вільного оперування у межах свого простору» – інформація винесена на обговорення та ідентифікована за показником «своя» може бути негайно розширена шляхом залучення потрібної кількості учасників та ресурсів.
6. «Ефектом особистої цінності», що завжди є природним наслідком власних цілеспрямованих дій.

Легко помітити, що вище названі психолого-педагогічні особливості персонального освітнього середовища і персонального навчального змісту принципово відрізняються від звичайного освітнього процесу саме за критеріями суб'єктності студента, як організатора пізнавального пошуку та учасника взаємодії.

Водночас вільне оперування викладачем електронними носіями інформації, мережевими ресурсами та технологіями дає йому можливість більш повно використовувати можливості персонального освітнього простору у процесі організації навчальної діяльності загалом, та створення умов для розвитку особистого досвіду студента як професійного педагогічного зокрема.

Акцентуємо два завдання навчання майбутнього вчителя, що розглядає як основні концепції Лі Шульмана, *перше, розвиток у майбутніх вчителів досвіду мислення в умовах нестабільності реального навчального процесу* («викладання як обробка клінічної інформації»), *друге, формування у студентів спеціалізованої основи знань, якою володіють лише вчителі* (знання особливостей викладання змісту навчання).

За критерієм пріоритету спрямованості узагальнимо, які *види діяльності та спілкування у мережі* є звичними й популярними для більшості сучасних студентів.

Перший, спрямований на комунікацію, на перший погляд лише заради комунікації, без попередніх установок на тривалу взаємодію – це просто

спілкування у соціальних мережах на форумах, площадках, конференціях. Має найбільше ознак довільного пошуку, звичайного життєвого пізнання.

Другий, з попередньою установкою на пошук однодумців, на налагодження корисних контактів, вирішення конкретних завдань, співпрацю, створення команди – це діяльність з організації свого, чи адаптації до уже наявного середовища «компетентних своїх», які обговорюють спільні ідеї, ініціюють програму дій, створюють проекти. Є більше цілеспрямованим ніж перший.

Третій, з вираженим наміром презентації себе, свого досвіду, створення свого соціального обличчя, іміджу, водночас є апробуванням своїх ідей, проектів, способом отримати прибуток, розпочати чи змінити професійну діяльність. Цілеспрямованість його найбільш очевидна, однак, на відміну від попередніх більше опирається на внутрішню мотивацію. Тому частина студентів ведуть блоги, працюють як рекламні агенти, популяризують торгові бренди тощо, а більшість презентують свої досягнення через фото чи короткі відеозвіти.

Четвертий, спрямований на комплексну реалізацію засобами мережі уже структурованих власних цілей індивідуального професійного розвитку, як от: презентація персональних або групових соціальних чи виробничих проектів; створення майстер-класів або циклу рекомендацій, мемів, мотиваторів, демотиваторів; публікація літературних творів, рецензій, статей, оглядів.

П'ятий, чітко спрямований на повноцінну професійно орієнтовану діяльність у мережі, (волонтерська, офіційний працівник, фрилансер, консультант, тренер) – це консультації, тренінги, навчальні заняття в онлайн, участь у професійних мережових проектах.

Потенціал персонального освітнього середовища створює широкий спектр можливостей для формулювання нового типу дидактичних завдань. Серед них:

1. *У напрямі розвитку в майбутніх вчителів досвіду мислення в умовах нестабільності реального навчального процесу («викладання як обробка клінічної інформації»)* – моделювання педагогічного спілкування, взаємодії у мережі відповідно до завдань різного типу, як от:
 - підтримка контактів з учнівським середовищем школи, яку закінчив студент з метою моніторингу, аналізу, діагностики середовища очима майбутнього професіонала шляхом виконання коротких завдань на зразок «Як ставляться учні до тих, чи інших нововведень, змін у житті школи, типових ситуацій, ідей самого студента тощо»;
 - попереднє знайомство із класом, школою де буде проходити педагогічна практика студента шляхом долучення до шкільної (класної) соціальної мережі, створення дискусійної площадки для обговорення ідей про проведення занять, позакласної роботи тощо, що дасть сту-

- денту можливість розпочати взаємодію з більш зручних для себе умов, ніж початок практики у незнайомому середовищі;
- спілкування з учнями під час і після проходження практики як помічника вчителя.
2. *Формування у студентів спеціалізованої основи знань, якою володіють лише вчителі* (знання особливостей викладання змісту навчання), компетентності викладання навчального предмета, наукових знань, їх популяризації, а саме:
- створення спеціальних платформ, площадок, мережових дискусійних груп для розробки ідей створення разом з учнями матеріалів з навчальних дисциплін, позакласних занять;
 - створення групи для підготовки до занять у мережі, надання консультацій, проведення уроків, як індивідуальних, так і групових занять онлайн;
 - розробка навчальних завдань для дистанційного навчання учнів під час практики та міні-проектів онлайн-навчання;
 - апробування власних розробок, ідей, способів донесення інформації до учня;
 - створення текстових матеріалів, відео-ілюстрацій, дослідів, експериментів, бібліотечних ресурсів засобами хмарних технологій.

Для формування особистого досвіду студента як професійного педагогічного, ресурсами й засобами персонального освітнього простору доцільно формулювати дидактичні завдання таким чином, щоб вони, по-перше, забезпечили умови для осмислення та реконструювання студентами їх власної практики взаємодії й взаємовпливів у наступних напрямках рефлексивного аналізу накопиченого досвіду власних дій у колі друзів, однокласників, однокласників; реагування на педагогічний вплив у ранговій шкалі від прийнятного до найменш прийнятного; дій з організації педагогічно доцільної взаємодії. По-друге, зміст дидактичних завдань повинен передбачати проектування, теоретичне моделювання та емпіричну перевірку окремих елементів та цілісних педагогічних дій студента, спрямованих на досягнення навчальної чи виховної мети. По-третє, форми й методи запропоновані викладачем для виконання дидактичних завдань з формування особистого досвіду студента як професійного педагогічного не повинні бути однотипними й обов'язковими за формою, а бути достатньо інтерактивними, що передбачає можливість їх модифікування самим студентом, який набагато вільніше оперує ресурсами свого персонального освітнього простору ніж викладач.

Література

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти». № 776 від 16 липня 2018, Київ, 2018, С. 1–2.

Пятьдесят современных мыслителей об образовании. От Пиаже до наших дней, пер. с англ. С.И. Деникиной; под науч. ред. М.С. Добряковой, Москва 2012.

Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity». № 776 vid 16 lytnia 2018, Kyiv, 2018, s. 1–2.

Piatdesiat sovremennykh myslytelei ob obrazovanii. Ot Piazhe do nashykh dnei, per. s anhl. S.Y. Denykynoi; pod nauc. red. M.S. Dobriakovoï, Moskva 2012.

Анотація

У статті схарактеризовано шляхи розвитку особистого професійного досвіду студента – майбутнього вчителя в контексті організації його навчально-професійної підготовки з урахуванням нової специфіки інформаційного простору сучасної освіти, зокрема явища персонального освітнього простору. Узагальнено, що персональне освітнє середовище сукупно володіє низкою психолого-педагогічних ефектів: «актуального досвіду», «безпечної присутності», «компетентності», «свого простору», «свободи вибору – вільного оперування у межах свого простору», «особистої цінності». За критерієм пріоритету спрямованості конкретизовано види діяльності й спілкування у мережі, що є звичними та популярними для більшості сучасних студентів. Перший, спрямований на комунікацію, має найбільше ознак довільного пошуку, звичайного життєвого пізнання. Другий, з попередньою установкою на пошук односторонніх, на налагодження корисних контактів. Третій, з вираженим наміром презентації себе, свого досвіду, створення свого соціального обличчя, іміджу, водночас є апробуванням своїх ідей. Четвертий, спрямований на комплексну реалізацію засобами мережі уже структурованих власних цілей індивідуального професійного розвитку. П'ятий, чітко спрямований на повноцінну професійно орієнтовану діяльність у мережі.

Потенціал персонального освітнього середовища створює широкий спектр можливостей для формування нового типу дидактичних завдань. Наведено приклади завдань з моделювання педагогічного спілкування, взаємодії студента у мережі відповідно до змісту професійної підготовки вчителя та завдань спрямованих на формування у них спеціалізованої основи знань вчителя – формування компетентностей студента щодо викладання змісту навчального предмета засобами персонального освітнього середовища.

Svitlana TSIURA

Specialized basis of a teacher knowledge: a concept of Lee Shulman in the context of obtaining pedagogical knowledge by students

Summary

In the article there are characterized ways of development of personal professional experience of student – future teacher, in the context of organization of his educationally-professional training taking into account a new specificity of an informational space of contemporary education, that is

events of personal educational space. I is generalized that personal educational space in a whole has few psychological and pedagogical effects: “actual experience”, “safe presence”, “competence”, “own space”, “freedom of choice – a free operating in the borders of own space”, “personal values”. According to priority of direction in the article it is defined types of activity and communication in the net, that is usual and popular for most modern students. First, directed on a communication, has biggest amount of signs for free search, usual life cognition. Second, with previous focusing on the search of persons with same opinions, on a building of useful connections. Third, with pure direction on a presentation of himself, his experience, creation of his social face, image, and in the same time it is a testing of his ideas. Fourth is directed on a complex realization already of structurized own objectives of individual professional development by means of the net. Fifth, is clearly directed on a full professionally-oriented activity in the net.

A potenciality of a personal educational development creates a wide spectrum of possibilities for a formation of a new type of didactic knowledge. There is presented examples of pedagogic communication modelating, interaction in the net according to the content of professional training of the teacher and tasks, directed on formation in students a specialized basis of teacher’s knowledge – formation of competencies of student due to teaching content of an educational discipline by the means of the educational space.

Keywords: a concept of Lee Shulman, student – a future teacher.